

SINIRSIZ DEMOKRASİ VE YOZLAŞMA *

Coşkun Can Aktan

Günümüzde adına demokrasi denilen, ancak gerçekte “halk egemenliği”nden tamamen uzaklaşmış bir çağdaş kölelik düzeni içerisinde yaşıyoruz. Bir zamanlar insanlar, mutlak ve sınırsız yetkilere sahip olan kralların, sultanların, imparatorların, diktatörlerin zulüm ve baskılarına karşı özgürlük mücadelesi verdi. Mutlakiyetçi yöneticilerin yetkilerinin sınırlandırılması ve yetkilerin parlamentoya devredilmesi demokrasi yolunda büyük bir kazanımdı. Ancak günümüzde bu kez parlamentoların ve siyasal iktidarların mutlak ve sınırsız yetkileri altında halk her geçen gün daha fazla ezilmektedir. Eskiden “ırsen gelen krallar” vardı, şimdi ise “seçimle gelen krallar”!.. Bugünün politikacıları ile dünün monarkları arasında güç ve yetki kullanımı yönünden pek çok açıdan benzerlik olduğunu söylememiz mümkündür. Günümüz demokrasilerinin bir çoğunda siyasal iktidarlar “mutlak despotizmi” temsil etmektedirler. Bugün adına demokrasi dediğimiz siyasal sistemde “halkın egemenliği değil; “siyasal iktidarların egemenliği”, “politikacıların egemenliği” ve bununla birlikte “çıkar gruplarının egemenliği” sözkonusudur. Bazı demokrasilerde ise lider diktası hakimdir ve dolayısıyla siyasal yönetim bir liderin veya liderle birlikte dar bir siyasi kadronun egemenliği altındadır. Özetle, günümüz demokrasilerinde en önemli sorunlardan birisi “siyasal gücün sınırlı olması” ile ilgilidir.

20. yüzyılda yaşamış büyük düşünürlerden biri olan Friedrich A. von Hayek demokrasinin günümüzde “sınırsız demokrasi” anlamına geldiğini, bu nedenle yozlaştığını ifade etmektedir. 1976 yılında “Demokrasi Nereye Gidiyor? (Whither Democracy?)” başlığını taşıyan bir yazısında şöyle yazıyor:

“Sınırsız demokrasi, bugün varolan bir problemdir. Batı’da bugün demokrasi olarak adlandırdığımız sistemler büyük ölçüde sınırsız demokrasidir.”¹

* Coşkun Can Aktan, Yeni Türkiye Dergisi, Kasım-Aralık 1999, Sayı 30.

¹ Friedrich A. von Hayek, “Whither Democracy?”, in: Chiaki Nishiyama and Kurt R. Leube (Eds.), The Essence of Hayek, Stanford: Hoover Institution Press, 1984. P.353.

Hayek, demokrasi kavramının başından beri çok yanlış anlaşıldığını şu cümlelerle özetlemektedir:

*“Başlangıçta ‘demokrasi’ kelimesi, gücün halkın çoğunluğunun ya da temsilcilerinin elinde olması anlamında kullanılmıştır. Fakat gücün sınırları konusunda herhangi bir şey söylenmemiştir. Çoğunlukla yanlış şekilde nihai gücün sınırsız olması gerektiği söylenmiştir.”*²

Hayek, *“Liberal Bir Devletin Anayasası”* başlığını taşıyan bir başka yazısında da şöyle yazmaktadır:

*“Demokrasi teorisinin bugünkü yanlış anlaşılmasının kaynağı, Rousseau tarafından, halk iradesinin genel inancın yerine konması ve bunun sonucu olan halk egemenliği görüşüdür. Bu ise, uygulamada, çoğunluğun ...verdiği her kararın herkes için bağlayıcı bir yasa olması demektir. Ne var ki, ne böyle sınırsız bir güce ihtiyaç vardır, ne de böyle bir gücün varlığı bireysel özgürlükle bağdaşabilir.”*³

Hayek *“sınırsız demokrasi”* anlayışının birey özgürlükleri için ciddi bir tehlike olduğunu söylemekte; öte yandan sınırsız yetkilere sahip bir parlamentonun ve hükümetin belirli kesimlere özel ayrıcalıklar sağlayabileceğini ve zaman içinde devletten bu ayrıcalıkları elde etmek için yarışan çıkar gruplarının oluşacağını da şu sözleriyle vurgulamaktadır:

*“Sınırsız yetkileri bulunan bir meclis, bu gücü belirli grupları veya bireyleri kayırmak üzere kullanabilecek bir konumda olur; bunun kaçınılmaz bir sonucu da, taraftarlarına özel yararlar sağlayan çıkar grupları koalisyonlarının oluşmasıdır.”*⁴

Hayek, gerçek demokrasinin *“sınırlı demokrasi”* (*limited democracy*) demek olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Hayek gerekirse gerçek anlamını tamamen yitirmiş olan demokrasi kelimesinin *“sınırlı demokrasi”*yi ifade etmek üzere *“demarşi”*⁵ kelimesi ile ikame edilebileceğini ifade etmektedir. Hayek şöyle demektedir:

² Friedrich A. von Hayek, “The Confusion of Language in Political Thought”, Institute of Economic Affairs, Occasional Paper No 20, 1968. S.32.

³ Friedrich A.von Hayek, *“Liberal Bir Devletin Anayasası”*, (Çev:Mustafa Erdoğan), içinde: Atilla Yayla (Ed.), *Sosyal ve Siyasal Teori –Seçme Yazılar-*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 1993. S. 137.

⁴ Friedrich A.von Hayek, *“Liberal Bir Devletin Anayasası”*...s.137.

⁵ Demarşi kelimesinin etimolojik kökeni Latince *“demarchia”* kelimesine dayalıdır. *“Demarchia”*, eski Yunan medeniyetinde bir şehirin yönetimi anlamına gelmekteydi. *“Demarcus”* ise bu yönetimin başında bulunan kişiye verilen isimdi. Bkz:Oxford English Dictionary, vol 4, 1989. s. 432. ve diğer başlıca büyük sözlükler.

“Eğer demokrasi bugün için çoğunluğun sınırlanmamış gücü anlamına geliyorsa; çoğunluğun gücünün sınırlı olduğu bir hükümet sistemini tanımlaması için yeni bir kelime bulmamız gerekmektedir. Ben böyle bir devlet sistemine Demarşi (Demarchy) dememizi öneriyorum. Bu halkın (demos) kaba güce (kratos) sahip sayılmadığı; fakat John Locke’un sözleşmesiyle ‘günübirlik kararnamelerle değil, ilan edilip halkın bilgisine sunulmuş ve devamlı olmak üzere konmuş yasalarla’ yönetmek (archein) işiyle sınırlı bir hükümet sistemidir.”⁶

Bir başka makalesinde ise şöyle yazmaktadır:

“Demokrasi kelimesinin çoğunluğun sınırsız gücü ile alakalı olarak kullanıldığı fazlasıyla ihmal edilmiştir. Eğer durum böyleyse, o zaman demokrasinin asıl manasını ifade edecek yeni bir kelimeye ihtiyacımız var demektir. ...Eğer demokrasi ve sınırlı devlet birbirleriyle bağdaşmaz kavramlar gibi düşünülürse, bizim sınırlı demokrasi olarak adlandırılacak yeni bir kavram bulmamız gereklidir. Biz ‘demos’un yani halkın görüşlerinin egemen olmasını; fakat ‘kratos’un, yani halkı yöneten çoğunluğun egemenliğinin bireylerin haklarını ve özgürlüklerini ihlal etmemesini istiyoruz. Çoğunluk, ‘günübirlik kararnamelerle ve düzenlemelerle değil, fakat ilan edilip halkın bilgisine sunulmuş istikrarlı hukuk kuralları ile yönetilmeli ‘archien’ dir. Belki de böylesine bir siyasal düzeni ‘demos’ ve ‘archein’ kelimelerini birleştirerek ‘demarşi’ (demos + archein) olarak adlandırabiliriz.”⁷

⁶ Friedrich A. von Hayek, “Liberal Bir Devletin Anayasası”...s.140. Hayek’in bu sözlerinin çok önem taşıdığını düşünerek orijinal dilde kendi ifadeleriyle sözlerini yazmakta yarar görüyorum: “If, as some maintain, democracy has now definitely come to mean unlimited power of the majority, we may have to invent a new word to describe a system of government in which, there would be no power higher than that of the majority, even that power would be limited by the principle that it possessed coercive power only to the extent that it was prepared to commit itself to general rules. I suggest that we call such a system of government a **demarcy** – a system of government in which the demos has no brute power (kratos) but is confined to ruling (archein) by “established standing laws promulgated and known to the people, and not by extemporary decrees’ (John Locke) – and reminding us of the error we committed by sweeping away all the safeguards by which we had learnt effectively to hedge about constitutional monarchy under the illusion that once the will of the people governed there was no longer any need for the majority to prove that it regarded as just what it decided.” Bkz.: Friedrich A. von Hayek, “The Constitution of a Liberal State”, in: New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas Chicago: The University of Chicago Press, 1978. S. 104.

⁷ Friedrich A. von Hayek, “The Confusion of Language in Political Thought”, Institute of Economic Affairs, Occasional Paper No 20, 1968. S.35-36. ; Hayek benzer görüşlerini pek çok çalışmasında dile getirmektedir. Hayek’in sınırsız demokrasiye eleştirileri ve demarşi önerisi için bkz: Friedrich A. von Hayek, Law, Legislation and Liberty, vol 3, The Political Order of Free People, Cambridge: The University of Cambridge Press, 1979. S. 1-40. ; : Friedrich A.

Ve yazısının hemen devamında şöyle demektedir:

“Eğer demokrasinin ‘sınırsız devlet’ olduğunda ısrar edilirse, o zaman ben demokrasiye inanan birisi değilim, o takdirde tanımladığım anlamda bir demarşist olarak kalmayı yeğleyeceğim.”⁸

Hayek’ten alıntılarla aktardığımız bu görüşleri şimdi biraz daha detaylarıyla açıklamaya çalışalım.

Demarşi mi? Demokrasi mi?

Demarşi ile demokrasi arasındaki farklılığı kısmen yukarıda açıklamış bulunuyoruz. Konunun daha da bütünsel olarak görülebilmesi için demarşi ile diğer siyasal yönetim biçimleri arasındaki temel farklılığı çok daha iyi kavramak gerekmektedir. Bu konuda geliştirdiğimiz bir matris üzerinde açıklamalarımızı sürdürmeye çalışalım. (Bkz: Şekil-1.)

Matris üzerinde yatay eksen “devletin güç ve yetkilerinin sınırı var mıdır? Dikey eksen ise “devletin güç ve yetkileri kimin elindedir?” soruları yer almaktadır. Bu iki temel soruya göre siyasal yönetim biçimleri matris üzerinde adlandırılmıştır. Matrise göre;

- Egemenlik, bir kişinin elinde ise ve bu kişinin güç ve yetkileri sınırsız ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Mutlak Monarşi”dir.
- Egemenlik, bir kişinin elinde olmakla beraber , bu kişinin güç ve yetkileri sınırlı ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Meşruti Monarşi”dir.
- Egemenlik, belirli bir zümrenin elinde ise ve bu zümrenin güç ve yetkileri sınırsız ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Mutlak Oligarşi”dir.
- Egemenlik, belirli bir zümrenin elinde olmakla beraber , bu zümrenin güç ve yetkileri sınırlı ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Meşruti Oligarşi”dir.
- Egemenlik, halkın özgür ve adil sonuçlar neticesinde seçtiği “temsilcilerinin” elinde ise ve halkın temsilcilerinin güç ve yetkileri sınırsız ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Sınırsız Demokrasi”dir.
- Egemenlik, halkın özgür ve adil sonuçlar neticesinde seçtiği “temsilcilerinin” elinde olmakla beraber halkın temsilcilerinin güç ve yetkileri sınırlı ise böyle bir siyasal yönetim biçimi “Demarşi”dir.

Siyasal yönetimler tarihi incelendiğinde mutlak monarşiden meşruti monarşiye; mutlak oligarşilerden meşruti oligarşiye doğru

---

von Hayek, *Economic Freedom and Representative Government*, London: Institute of Economic Affairs, Occasional Paper, no 39, 1973. S.9-11.; : Friedrich A. von Hayek, *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas* Chicago: The University of Chicago Press, 1978. S.92-104.

⁸ Friedrich A. von Hayek, “The Confusion of Language in Political Thought”, S.36.

mücadelelerin varolduğu görülür. Günümüzde ise hakim olan siyasal yönetim anlayışı “sınırsız temsili demokrasi” anlayışıdır.⁹ İşte bize göre bugün için değişmesi gereken siyasal yönetim biçimi budur. Doğru olan “sınırsız demokrasi” değil, “sınırlı demokrasi” dir.

Neden Demarşı?

Günümüzde “temsili demokrasi” olarak ifade ettiğimiz siyasal sistemi “gerçek demokrasi” olarak görmek trajik bir yanılgıdır. Temsili demokrasi anlayışında seçimden galip çıkan temsilciler kendilerini halkın hür iradesi ile seçilmiş vekiller olarak görmektedirler. Siyasal iktidarın meşruiyeti, seçim ve oylama mekanizmasına bağlanmıştır. Bu meşruiyet inancı, siyasal iktidarların sahip oldukları güç ve yetkilerin de sınırlanmasının doğru olmadığı düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Öyle ki, bugün seçimi kazanan her parti kendini halkın “hür irade”sinin temsilcileri olarak görmektedir.

Asla unutulmaması gereken; hiç bir siyasal iktidarın halkın hür iradesini yansıtamayacağıdır. Seçimi kazanmış olsa da hiç bir iktidara sınırsız yetkileri içeren bir “yönetim vekaletnamesi” verilemez. Demarşı, (sınırlı demokrasi) başlıca şu nedenlerden dolayı gereklidir:¹⁰

- *Siyasal İlgisizlik.* Seçim ve oylama mekanizmasının varlığı demokrasi için gerekli, ama yeterli bir koşul değildir. Gerçek demokrasi¹¹ için halkın tümüyle siyasete ilgili olması gerekir. Siyasal katılım eksikliği ya da siyasal ilgisizlik halkın “tüm” iradesini sandığa yansıtmaz. Ayrıca depolitizasyon politikası da seçmenleri siyasal katılımdan uzaklaştırabilir.
- *Siyasal Bilgisizlik.* Seçmenlerin bir kısmı siyasete ilgisiz iken, bir kısmı da bilgisizdirler. Okuma yazma oranının düşük olduğu bir “cahil” toplumda seçim sonuçlarını halkın “gerçek” iradesi olarak görmek ve kabul etmek ne ölçüde doğrudur? Eksik enfomasyona, taraflı enfomasyona (propaganda

⁹ Bize göre çağdaş demokrasilerde seçim ve oylama mekanizmasının varlığı siyasal iktidarların güç ve yetkilerini etkin bir şekilde sınırlayan araç değildir. Zira 4 ya da 5 yıl için seçilen bir iktidarın ya da kişinin görevde bulunduğu dönem içinde güç ve yetkilerini kullanması yönünden ciddi bir sınırlama bugün çağdaş demokrasilerde mevcut değildir. Bir dahaki seçimlerde seçilememe riski, şüphesiz iktidarın ya da başkanın iyi hizmet sunması için bir tür sınırlamadır. Ancak, böylesine bir sınırlama iktidarın ya da başkanın sahip olduğu güç ve yetkileri kötüye kullanması için bir engel teşkil etmez. Örneğin, siyasal iktidarlar seçmenler tarafından kısa dönemde etkileri hissedilmeyecek dolaylı vergilere, iç ve dış borçlanmaya başvurabilirler ve bu yetkilerini suiistimal edebilirler.

¹⁰ Bu görüşlerim ilk olarak İşveren Dergisi’nde yayınlandı. Bkz: Coşkun Can Aktan, “İktidarın Sınırlandırılması ve Ekonomik Anayasa”, İşveren Dergisi, Cilt 35, Sayı 3, Aralık 1996.

¹¹ “Gerçek demokrasi” den biz “demarşı”yi, yani “sınırlı demokrasi”yi kastediyoruz.

ve medyanın yönlendirmesi ile) ve aşırı enformasyona sahip seçmenler sonuçta gerçek tercihlerini ortaya koyamazlar. Özetle, siyasal manüpülasyon metotları kullanılarak seçmene gerçek enformasyon sunulmamakta, bu da seçmenlerin bilgisizliğini artırmaktadır.

- *Siyasal Miyopluk*. Sadece kendi önünü gören seçmenlerin var olduğu bir toplumda halkın doğru tercihlerde bulunduğunu söylemek gerçekçi değildir.
- *Siyasal Unutkanlık (Amnesia)*. Seçim ve oylama mekanizması bir iktidarın gücünü kötüye kullanma eğilimini ortadan kaldırmak için yeterli değildir. Politikacı, seçmenin miyop olduğu kadar unutkan olduğunu da çok iyi bilir ve ona göre davranır. Seçim yaklaştıkça kendisi de miyoplaşan politikacı para musluklarını açar ve böylece seçmen, daha önce kendisine “kaşıkla verip, sapıyla çıkaran” politikacının yaptıklarını unuttur (!). Özetle, sadece siyasal unutkanlık bile tek başına iktidarın ekonomik alandaki güç ve yetkilerini sınırlamak için yeterli bir gerektir.
- *Çoğunluk Despotizmi*. Seçim sonunda en fazla oy alarak iktidar koltuğuna oturanlar halkın değil, olsa olsa çoğunluğun çıkarlarını temsil eden kimselerdir. Çoğunluk kuralına dayalı bir yönetimi (Çoğunlukçu Demokrasi/Majoritarianizm) gerçek demokrasi olarak değil “çoğunluk despotizmi” olarak görmek gerekir. Çoğunlukçu demokrasi, köklerini Rousseau’nun “genel irade” görüşünden almaktadır. Oysa, “genel irade”, halk iradesi demek değildir.
- *Plütokrazi*. Bugün adına demokrasi dediğimiz siyasal sistemde gerçek yönetici sınıfın , hem ekonomiyi, hem de devleti denetim altında tutan plütokratlar olduğu görüşü de iktidarın meşruiyetine bir gölgedir. Plütokrazi, (etimolojik kökeni eski Yunanca ploutos (zenginler) + cratos (iktidar) kelimelerine dayalıdır.) bugün için parasal gücü elinde tutan çıkar ve baskı gruplarının egemenliğini ifade etmektedir. Çıkar lobileri ile oluşturulmuş bir parlamentonun kapısında yazılı; “egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir” sözünün gerçeği ne kadar yansıttığının üzerinde düşünülmesi gerekir.
- *Lider Diktası*. Bugün adına demokrasi dediğimiz yönetimde lider sultanı ya da lider diktası egemenliğin gerçekten halkın elinde olmadığını bir diğer açık kanıtıdır. Halk, vekillerini kendisi seçmemektedir; parti başkanlarının önceden seçtikleri kimseler arasında halk seçim yapmak hakkına sahiptir. Böylesine bir demokrasi anlayışı despotizmden başka nedir ki?
- *Elitizm ve Oligarşinin Tunç Yasası*. Pareto, Mosca ve Michels gibi teorisyenlerin ifade ettikleri gibi çağdaş demokrasilerde parti kadroları belirli “elit” kesimlerin elinde toplanmıştır. Michels Yasası’na göre partilerde başta genel başkanlar olmak üzere sınırlı bir kesim parti üzerinde

hegemonyaya sahiptir. Tunç kadar katı ve sert olan bu oligarşik yapı, demokrasinin parti içerisinde dahi varolmadığını göstermektedir.

- *Bağımlı Yargı.* Kuvvetler ayrılığı ilkesi de demokrasi için gerekli, ancak yeterli bir koşul değildir. Bugün çağdaş demokrasilerde gerçek anlamda bir kuvvetler ayrılığından söz etmek mümkün değildir. Yargı, iktidara bağımlıdır ve “bağımsız yargı” işlerlikten yoksundur. Bu nedenle, hiç bir iktidarın eylem ve davranışları sadece yargıya ve göstermelik denetimlere teslim edilemez.
- *Yozlaşmaya Eğilimli Siyasal Güç.* Tüm yukarıda saydığımız nedenler bugün temsili demokrasilerde iktidarların güç ve yetkilerini niçin sınırlamamız gerektiğini yeterince ortaya koyuyor düşüncesindeyim. Demokrasi cahillerinin yukarıda saydıklarımız yanısıra tarihten öğrenmeleri gereken en önemli ders şudur: Sınırsız iktidar, yozlaşmaya eğilimlidir. Sınırsız demokrasi, despotizm demektir.

Demarşiye Doğru...

Tarih, otorite ve güç delisi zalim yöneticilerin, despot kralların halka yaptığı baskı ve eziyetlerle dopdoludur. “Temsilsiz vergileme olmaz” sözü despot kralların vergileme yetkilerinin sınırlandırılması için verilen mücadeleler neticesinde kazanılabilmektedir. Vergileme yetkisi kralların elinden alınabilmektedir, ama bu kez bugün olduğu gibi parlamentodaki sözümona halkın vekillerinin keyfiyetine terkedilmiştir!... 18. yüzyılda halk “*temsilsiz vergileme olmaz*” diye haykırıyordu. Bugün ise “*temsilsiz ve sınırsız vergileme olmaz*” demeli ve bunun için mücadele etmeliyiz.

Ciddi bir dejenerasyon ve deformasyon içinde olan demokrasi bugün için halk egemenliğini ifade etmekten çok uzaklaşmıştır. Demokrasiyi yeniden inşa etmek için mücadele etmeden önce demokrasiyi yeniden tanımlamalıyız. Gerçek demokrasi idealine daha fazla ulaşabilmek için “sınırlı demokrasi” nin gerekli olduğuna inanmalıyız.

Sınırlı demokrasi, halkın seçtiği temsilcilerin güç ve yetkilerini anayasa ve anayasacılığın teknikleri ile sınırlamayı amaçlamaktadır. Bu anlamda “sınırlı demokrasi”, “anayasal demokrasi” demektir.¹² Öncelikle, “iktidarları niçin sınırlamamız gerekir?” sorusunu kendi kendimize soralım. İktidarların güç ve yetkilerinin sınırsızca ve sorumsuzca kullanılmasının doğru olmadığına

¹² Gerçek demokrasinin anlamını maalesef kavrayamayanların hemen ilk öne sürdükleri “halkın seçtiği temsilcilerin güç ve yetkilerini sınırlamak anti-demokratik bir yaklaşımdır” tezidir. Bu görüş demokrasi teorisi hakkındaki cehaletten kaynaklanmaktadır.

inandıktan sonra, iktidarları sınırlayacak araçlar ya da yöntemleri bulmak her zaman mümkündür.

Sonsöz

Devletin ve dolayısıyla siyasal gücün (iktidarın) sınırlandırılması kolay başarılabilecek bir değişim değildir. Devletin kendisi büyük bir siyasal güç odağıdır. Bu gücü elinde tutan siyasal iktidarların ve bürokrasinin devletin sınırlandırılmasına muhalefet etmelerini ve bu değişimi engellemelerini anlamak o kadar zor değildir. Devletten beslenen diğer bazı güç odakları da aynı şekilde devletin sınırlandırılmasına karşı olma eğilimindedirler. Değişim kaçınılmazdır, ancak o kadar kolay da değildir... Değişimi başarabilmek için en başta halkın bunu desteklemesi büyük önem taşımaktadır. Halkın desteklemediği ve inanmadığı reformları başarmak ve gerçekleştirmek gerçekten zordur.

Sonsöz olarak; “sınırsız demokrasi, yozlaşmaya mahkumdur” diyoruz... Devlet yönetimindeki yozlaşmaların ortadan kaldırılmasının ana reçetelerinden birisi siyasal iktidarın sınırlandırılmasıdır.